

Józef MIKOŁAJEC, *Pasterz. Działalność biskupa Franciszka Jopa w diecezji opolskiej (1956-1976)*, Wydawnictwo Św. Krzyża, Opole 1992, XXIV+163 s.

Minęła już 20. rocznica śmierci naszego pierwszego biskupa ordynariusza (24 IX 1976), a niezmiernie ważne studium historyczno-pastoralne poświęcone jego działalności nie doczekało się jeszcze obszerniejszej recenzji, choć ukazało się przecież w 1992 r. Ta luka powinna zatem być uzupełniona, zwłaszcza iż w tym przypadku chodzi o naprawę wielkiego Kapłana i Biskupa, którego służba duszpasterska ma dla naszego lokalnego Kościoła ważne znaczenie. Poza tym mamy tu do czynienia z książką o wyjątkowej wartości.

„Bez znajomości historycznego rozwoju duszpasterstwa nie można bowiem zrozumieć aktualnego stanu Kościoła. Bez poznania tego stanu nie można Kościołem kierować zgodnie z jego celem oraz wymogami chwili. Spodziewać się przeto można, że opracowanie działalności pasterskiej biskupa Franciszka JOPA rzuci sporo światła na duszpasterstwo Śląska Opolskiego z okresu Soboru Watykańskiego II i bezpośrednio po nim” (s. 1). Do tego stwierdzenia trzeba by od razu dodać, iż „na podstawie analizy pasterskiej działalności biskupa F. JOPA na Opolszczyźnie można by (także) wysunąć pewne postulaty odnoszące

się do biskupiej pracy pastoralnej na tym terenie w przyszłości” (s. 155). Dlatego też należą się Autorowi niniejszej publikacji wyrazy prawdziwej wdzięczności i naukowego uznania, jak też podziwu za jej podjęcie i tak skrupulatne zrealizowanie. Na tej drodze otrzymuje Pierwszy Ordynariusz wciąż przecież młodej jeszcze diecezji opolskiej swoją drugą z kolei biografię pasterską (po pracy H. SOBECZKI, *W trosce o liturgiczne dziedzictwo*, Opole 1986), a Kościół Śląska Opolskiego dalszą niezmiernie ważną monografię historyczną z wyraźnym przyszłościowym ukierunkowaniem. Nie sposób bowiem zaprzeczyć, iż w pastoralnej działalności naszego Kościoła lokalnego należałoby na przyszłość zwrócić uwagę na następujące sprawy: realizację wspólnotowego charakteru Kościoła we wszystkich jego płaszczyznach i strukturach, służebny charakter posługi biskupa, wcielenie w życie zasady pomocniczości tak w zarządzaniu, jak i w duszpasterstwie, realizację poszerzanych zadań pastoralnych Kościoła, duszpasterskie ukierunkowanie wszystkich instytucji diecezjalnych oraz właściwie prowadzoną akcję charytatywną, i wreszcie – na powszechne i wszechstronne angażowanie członków laikatu w apostołską działalność Kościoła (s. 155n).

I. Istotna problematyka pracy

„Głównym problemem niniejszego studium jest (...) przedstawienie działalności pasterskiej biskupa Franciszka JOPA zrealizowanej w diecezji opolskiej. Z problemem tym związana jest kwestia, jak dalece poglądy i działalność pasterska Biskupa ewoluowały pod wpływem przemian zachodzących w Kościele powszechnym”. Dlatego też tak ustawiona tematyka „zmusza do postawienia dalszych pytań (...)” (s. 3). Cel swoich naukowych dociekań precyzuje Autor bliżej jako przedstawienie działalności pasterskiej naszego pierwszego Biskupa Opolskiego „w kontekście uwarunkowań teologiczno-historycznych. Działalność kościelna z natury rzeczy ulega (bowiem) wpływom warunków zewnętrznych. Oddziaływały one również na formację teologiczno-pastoralną bpa F. JOPA, jak i na realizowany przez niego model pasterskiej działalności” (s. 1).

„Podstawowym źródłem rozprawy są materiały archiwalne Kurii Diecezjalnej w Opolu oraz innych instytucji diecezjalnych” (s. 3). W pracy wykorzystano również jako źródło „Instrukcję na temat pasterskiej posługi biskupa” z 1973 r. (*Directorium de pastoralis ministerio episcoporum. Ecclesiae Imago*). Choć dokument ten nie jest wprawdzie bezpośrednio związany z osobą bpa F. JOPA, „niemniej jednak przedstawia po raz pierwszy całkowitą wizję pasterskiej działalności biskupiej, a przez to jest niezmiernie przydatny przy zastosowaniu przyjętej w niniejszej pracy metody teologiczno-pastoralnej” (s. 4). Konkretnie ma ona polegać na analizie informacji dostarczonych przez materiały źródłowe oraz próbie oceny pasterskiej posługi bpa F. JOPA w diecezji opolskiej w kontekście uwarunkowań historyczno-teologicznych. Takie metodyczne podejście zawiera wiele elementów wprowadzonej do teologii pastoral-

nej przez F. X. ARNOLDA metody historyczno-teologicznej. Na tej podstawie można było „nie tylko przedstawić historyczną już dzisiaj treść i formy działalności pasterskiej Biskupa, ale także ocenić ich wartość w świetle teologicznych kryteriów” (s. 4).

Po sprecyzowaniu we wstępie (s. 1-6) celu pracy oraz metody jego realizowania określa Autor także precyzyjnie jego strukturę, na którą składają się cztery rozdziały. Rozdział I przedstawia „historyczno-teologiczny kontekst pasterskiej działalności biskupa F. JOPA” (s. 7-35) i analizuje szczegółowo najpierw formację teologiczno-duszpasterską Biskupa, następnie sytuację społeczno-religijną na Śląsku Opolskim oraz poglądy teologiczne na temat pasterskiej posługi biskupa w ogóle. Rozdział II jest poświęcony „trosce o pastoralne kręgi wspólnoty diecezjalnej” (s. 36-75) i jako taki przedstawia relację biskupa z prezbiterium diecezjalnym, stosunek biskupa do zakonników i zakonnic oraz do laikatu, jak też do władzy państwowej. Rozdział III obejmuje „troskę biskupa o rozwój życia kościelno-religijnego” (s. 76-105), uwydatniając funkcję pastersko-prawodawczą biskupa w diecezji, pasterską troskę o zachowanie ładu i harmonijnej współpracy, o funkcjonowanie instytucji diecezjalnych oraz zabezpieczenie bazy materialnej dla duszpasterstwa. Rozdział IV uwzględnia „rozwój duszpasterstwa diecezjalnego” za biskupa F. JOPA (s. 106-150), przy czym przedstawia konkretnie realizację ogólnopolskich programów duszpasterskich, nauczania w diecezji, rozwój duszpasterstwa liturgicznego, duszpasterstwo specjalistyczne, zachowanie różnych tradycji społeczno-duszpasterskich, opiekę nad wiernymi innych obrządków oraz wizytacje kanoniczne.

Zakończenie pracy (s. 151-156) reasumuje systematycznie jej wyniki, podkreśla dalsze możliwości tematyczne wiążące się z badaną problematyką oraz stawia „na podstawie analizy pasterskiej działalności bpa F. JOPA na Opolszczyźnie” pewne postulaty odnoszące się do biskupiej pracy pasterskiej na tym terenie w przyszłości, ponieważ „umożliwia to, a nawet w pewnym sensie wymusza zastosowana w pracy metoda” (s. 155).

Dołączone do pracy aneksy dotyczą szkieletowej mapy diecezji opolskiej, danych statystycznych obrazujących stan jej życia kościelnego w 1957 r. i 1976 r., wykazu kościołów powstałych w diecezji za czasów bpa F. JOPA oraz będących w chwili jego śmierci w trakcie budowy.

Bibliografia została słusznie podzielona na źródła podstawowe (pisma bpa F. JOPA i dokumenty diecezji opolskiej), źródła pomocnicze i opracowania.

II. Naukowo-pastoralna wartość pracy

W zakresie aspektu formalnego należałoby zauważyć, że temat został w niniejszym studium właściwie postawiony i sformułowany; wstęp uzasadnia bardzo skrupulatnie wszystkie jego człony (por. zwł. s. 4n). To samo należy powiedzieć o celu pracy i jej metodzie, która została bardzo konsekwentnie realizowana.

Struktura pracy jest przejrzysta tematycznie i logiczna w swoim układzie. To samo dotyczy podziału poszczególnych rozdziałów na tematyczne paragrafy, które dopuszczałyby właściwie jeszcze przejrzystsze rozkomponowanie przy pomocy formalnego uwypuklenia treściowych punktów. Zwięzłe wprowadzenie wprowadzenia tematyczne do rozdziałów (s. 7, 36, 76, 106) oraz do poszczególnych paragrafów czynią jednak zadość wymogom jasności układu i podziału treści. Sumaryczne ujęcia przeprowadzonej analizy treściowej pod koniec każdego rozdziału i paragrafu posiadają szczególną wartość, zwłaszcza, iż zawierają także elementy oceny specyficznych wymiarów troski duszpasterskiej Biskupa. Sam zaś język jest nie tylko poprawny, ale wprost piękny.

W zakresie zaś aspektu merytorycznego należy stwierdzić, iż niezależnie od istniejących już opracowań niektórych wymiarów działalności biskupiej F. JOPA, mamy w tym przypadku bezsprzecznie do czynienia z oryginalnym studium na temat jego ściśle pasterskiego oddziaływania, którego model w czasie dwudziestoletniej posługi na Opolszczyźnie na pewno wywarł „wpływ na obecny kształt życia religijnego diecezjan” (s. 1). Autorowi udało się to znakomicie wykazać, choć pierwszy Biskup tej diecezji nie był wprawdzie wielkim reformatorem całokształtu jej życia religijnego, to jednak praca jego „była próbą dostosowania dotychczasowych form duszpasterskich do nowych warunków diecezjalnej wspólnoty”. Owszem, swoją rolę pojmował on początkowo „zbyt prawniczo, chociaż można zauważać ewolucyjne przechodzenie od administracyjnego i autorytatywnego zarządu diecezją do realizowania wspólnotowego charakteru Kościoła w ramach społeczności diecezjalnej. W tym względzie kontynuował on trud dalszego integrowania członków wspólnoty diecezjalnej. Dużą jego zasługą, dotychczas mało zauważoną, to (właśnie) w poważnym stopniu zintegrowanie opolskiego prezbiterium oraz ochrona i dalszy rozwój tradycji, składających się na zróżnicowaną rzeczywistość społeczności Śląska Opolskiego” (s. 154).

Obok integracji duchowieństwa uwypuklono bardzo słusznie także wysiłki Biskupa na rzecz integrowania wszystkich grup ludnościowych Opolszczyzny. Na szczególną uwagę zasługuje też jego obrona represjonowanych w tym czasie księży autochtonów (s. 53n, 141), jak też uwypuklenie faktu, iż Opolszczyzna stanowiła swoistego rodzaju poligon doświadczalny dla walki państwa z Kościołem.

Autor podkreślił mocno, że Biskup zawsze cenił wysoko religijność Ślązaków (s. 139), stąd też bronił ich doskonałego modlitewnika *Droga do nieba*, dbając o jego ciągłe doskonalenie. To znamieny szczegół, pamiętać bowiem należy, że jego pierwsze spotkanie ze Ślązakami „spod Góry św. Anny” miało miejsce w 1939 r. w Sandomierzu, kiedy to „jako żołnierze Wehrmachtu” brali udział w tamtejszych nabożeństwach różańcowych. Jako ich późniejszy Pasterz przekonał się, że religijność jest „jakby wrodzoną cechą autochtonów” (s. 140). Dlatego usiłował też tutaj w ramach pieczołowitego gruntowania odnowionej

liturgii krzewić kult świętych i błogosławionych wywodzących się z tej ziemi. Szczególnie zaś pielęgnował i rozwijał kult Matki Boskiej Opolskiej, nosząc się stale z myślą papieskiej koronacji jej obrazu. Wielkie znaczenie religijne i wyjątkową rolę duszpasterską dla ziemi śląskiej przypisywał także diecezjalnemu i franciszkańskiemu sanktuarium na Górze św. Anny (s. 140n).

Ważnym odnotowanym spostrzeżeniem jest m.in. fakt, iż niektóre inicjatywy liturgiczne Biskupa były wprost wyprzedzeniem zaleceń Soboru Watykańskiego II. Choć na ogół preferował on tradycyjne formy pobożności i ujęcia teologiczne, to jednak podlegała jego pasterska posługa twórczej ewolucji w kierunku współczesnej „perspektywy integralnej i wspólnotowej wizji Kościoła” (s. 34).

Ważnym wreszcie elementem całej rozprawy jest próba Autora dotycząca obiektywnej oceny wszystkich wyszczególnionych i analizowanych kierunków posługi pasterskiej ks. biskupa Franciszka JOPA, przy czym przyświecają mu ostrożność i zdrowy krytycyzm naukowy, który w przypadku swoistej sytuacji Śląska Opolskiego jest szczególnie wskazany. Właśnie dzięki niemu książka ks. J. MIKOŁAJCA, będąca zresztą przez recenzentów wysoko ocenioną rozprawą doktorską napisaną na Wydziale Teologii KUL, może być m.in. uważana za swoistego rodzaju zwierciadło, w którym odbija się także współczesne życie naszej diecezjalnej wspólnoty. Dzięki temu przyczynia się też dzisiaj do jego obiektywniejszej oceny.

bp Alfons Nossol